

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่องการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพของชุมชนบ้านป่าปี อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ เพื่อปรับกระบวนการทัศนคติในเรื่องชุมชนส่งเสริมสุขภาพ เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้และตระหนักถึงการสร้างเสริมสุขภาพของตนเอง และเพื่อจัดทำแผนงานในการดำเนินงานเพื่อเป็นชุมชนสร้างเสริมสุขภาพ

โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นทำความเข้าใจปัญหา 2) ขั้นดำเนินการกำหนดรูปแบบแนวทางในการแก้ปัญหา 3) ขั้นติดตามประเมินผลจากการนำโครงการไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้แบบบันทึกข้อมูล ที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและกิจกรรมการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำไปพร้อมกับการรวบรวมข้อมูล โดยวิเคราะห์แยกแยะข้อมูล และหลังการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง ได้สรุปถึงผลงานและกระบวนการต่างๆว่าเป็นอย่างไร และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ซึ่งการวิจัยสามารถสรุปผล อภิปราย และเสนอแนะตามลำดับต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

จากกระบวนการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ผลของการดำเนินงานสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมและแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพในชุมชนดังนี้

ด้านความรู้และความตระหนักถึงการสร้างเสริมสุขภาพตนเอง

จากผลการจัดกิจกรรมในการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนบ้านป่าปี หมู่ 17 ตำบลบ้านธิ จังหวัดลำพูน ตามกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference, F.S.C.) ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แสดงออกถึงความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสุขภาพ โดยให้ชุมชนทบทวนสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนในอดีตทำให้ชุมชนได้ศึกษาความเป็นมาสถานการณ์ของชุมชน ทราบสถานการณ์ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีต เชื่อมโยงกับปัจจุบัน และแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างเป็นระบบ และคาดการณ์ลักษณะปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน หากชุมชนไม่ร่วมมือกันหาทางแก้ไขอย่างมีระบบ ก่อให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน

รวมทั้งผลกระทบต่อชุมชนและตนเอง สรุปได้ว่า ชุมชนบ้านป่าปี อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน เป็นชุมชนขนาดเล็ก มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านทรัพยากรด้านแรงงาน โครงสร้างพื้นฐานในชุมชนค่อนข้างดี การคมนาคมสะดวกสบาย ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นการประกอบอาชีพด้านการเกษตร โดยเฉพาะ การทำสวนลำไยและการทำนา คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติและในการบริหารจัดการของหมู่บ้านยังได้มีคณะทำงานกลุ่มๆ มากมายทั้งการรวมกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มทำข้าวแคบ กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ แต่ละกลุ่มมีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ด้านลักษณะชุมชนที่ไม่เอื้อต่อการเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ ไม่มีอำนาจต่อรอง ต้องพึ่งพาทายนอกสูงได้แก่การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการประกอบอาชีพ ของที่บริโภคต้องหาซื้อจากตลาด ได้แก่ ผัก เนื้อสัตว์ต่างๆ ในด้านการสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย นิยมรักษาแผนปัจจุบันมากกว่าแผนโบราณ คนในชุมชนเป็นโรคเรื้อรังค่อนข้างมาก ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูงและโรคเบาหวาน ในด้านการรวมกลุ่มที่เป็นทางการจากการจัดตั้งของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มออกกำลังกายผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข และกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งการดำเนินงานในบางกลุ่มได้ล้มเลิกไปแล้ว บางกลุ่มเพิ่งเริ่มก่อตั้งและยังดำเนินการอยู่ บางกลุ่มอยู่ในรูปนามธรรมแต่ไม่มีการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม

จากกิจกรรมทำให้ชาวบ้านได้รับแรงกระตุ้น แรงจูงใจ เปิดรับการเรียนรู้ชุมชนในวิถีชีวิตวิถีการผลิต การบริโภค รากฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ชุมชนมีอยู่ ประชาชนผู้รู้ที่มีอยู่ในชุมชน มีทักษะในกระบวนการคิด การวิเคราะห์ มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนถ่ายทอดข้อมูลในระหว่างกัน และกัน จนนำไปสู่การตัดสินใจกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหามุมชนร่วมกัน โดยการกำหนดแนวทางและกิจกรรมต่าง ๆ จะจัดทำให้อยู่ในรูปของ “แผนชุมชนหรือโครงการชุมชน” เพื่อการส่งเสริมสุขภาพดังนี้

1. การสร้างชุมชนเข้มแข็ง การสร้างความสามัคคีในชุมชน
2. การสร้างชุมชนส่งเสริมสุขภาพปลอดภัย
3. การเฝ้าระวังในเรื่องยาเสพติดกับเยาวชนในหมู่บ้าน
4. การร่วมกันแก้ไขปัญหายะในชุมชน
5. การสร้างสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ดีในชุมชน

การปรับกระบวนการทัศนในเรื่องชุมชนส่งเสริมสุขภาพ

จากการปรับกระบวนการทัศนในเรื่องชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความเข้าใจด้านความหมาย ความสำคัญและนำไปสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ชุมชนมีความเข้าใจตรงกัน ในเรื่องการนำไปสู่ชุมชนชุมชนส่งเสริมสุขภาพว่า ชุมชนจะต้องมีความเข้มแข็ง การสร้างชุมชนให้มีความร่วมมือ ความสามัคคี มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน “การพึ่งพาตนเอง มีความเสถียรต่อประโยชน์ส่วนรวม ที่สำคัญชุมชนจะต้องทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง แล้วการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะตามมา”

จากการที่ทุกคนได้มีส่วนร่วมอย่างเต็ม เพราะทุกคนที่เริ่มนำเสนอความคิดของตนเองในกลุ่มและอยากจะไปนำเสนอความคิดของตนเองให้กลุ่มอื่นได้รู้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อนำมาพัฒนาทักษะด้านสุขภาพได้ และจากการที่ทุกคนมีความเข้าใจตรงกัน ในเรื่องของชุมชนส่งเสริมสุขภาพ หลังจากนั้นจะรวมเป็นกลุ่มใหญ่เพื่อนำเสนอข้อมูลที่คุณเคยในกลุ่มย่อยให้กลุ่มใหญ่ได้รับทราบเพื่อทำความเข้าใจให้ตรงกันว่าชุมชนส่งเสริมสุขภาพคืออะไร และสามารถทำได้อย่างไร ซึ่งเป็นความคิดเห็นร่วมกันของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การจัดทำแผนงาน/โครงการและดำเนินงานเพื่อเป็นหมู่บ้านสร้างเสริมสุขภาพ

จากกิจกรรมกระบวนการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ทำให้ชุมชนสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และจากการศึกษาทบทวนอดีตปัจจุบัน และอนาคตมาค้นหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหาอย่างมีระบบ รวมทั้งสามารถกำหนดภาพลักษณ์ และวิสัยทัศน์ “ชุมชนเข้มแข็ง อยู่อย่างพอเพียง อยู่ที่ไหน ไม่สุขใจ เหมือนบ้านป่าปี” และแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพในชุมชนได้สอดคล้องกับแนวคิดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ 5 ข้อของ “กฎบัตรออกตาวา” และสอดคล้องกับประเด็นปัญหาอีกทั้งสามารถตอบสนองเงื่อนไขการพัฒนาชุมชนได้ตามศักยภาพ

รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพในชุมชนตามแนวคิดของ “กฎบัตรออกตาวา” ภายใต้นโยบายสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ของบ้านป่าปี หมู่ที่ 17 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพในชุมชนเพื่อสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ คือ

1. กำหนดแนวทางส่งเสริมการรักษาความสะอาดในชุมชน
2. กำหนดแนวทางการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนในรูปการรวมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน
3. กำหนดแนวการต่อต้านยาเสพติด
4. กำหนดแนวทางพัฒนาทักษะในการส่งเสริมสุขภาพ/การพึ่งตนเองด้านสุขภาพ

5. กำหนดแนวทางชุมชนร่วมใจต่อต้านยาเสพติด
6. ส่งเสริมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในชุมชน
7. ส่งเสริมการรวมกลุ่ม/ชมรมในหมู่บ้านในรูปแบบของกองทุนสุขภาพ
8. รมรงค์การดูแลสุขภาพตนเอง ครอบครัว และสมาชิกในครอบครัว
9. ส่งเสริมการออกกำลังกาย

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ร่วมกันจัดทำ แผนงาน/โครงการ ชุมชนส่งเสริมสุขภาพขึ้นซึ่งเกิดจากความต้องการ ความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันของคนในชุมชน อีกทั้งคนในชุมชนทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในแผนงาน/โครงการได้ และโครงการต่างๆที่ชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติได้ดังนี้

1. การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (Build Health Public Policy) เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นให้ประชาชนทุกคนในชุมชนมีข้อตกลงร่วมกันในการที่จะปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนมีสุขภาพดีได้แก่ นโยบายการส่งเสริมให้ประชาชนออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ การจัดตั้งกองทุนสุขภาพในรูปแบบของการออมทรัพย์จากโครงการต่อเนื่องของกลุ่มแรงงานนอกระบบ นโยบายต่อต้านยาเสพติด นโยบายการจัดระเบียบสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงจากอบายมุขต่าง ๆ เช่น โครงการบ้านปลอดบุหรี่ อันเป็นการช่วยพัฒนาพฤติกรรม สุขภาพที่เหมาะสม

2. สร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ (Create Supportive Environment) โดยมีเป้าหมายชุมชนสร้างปัจจัยสนับสนุนที่จะนำไปสู่การมีสุขภาพดีของประชาชนโดยการสร้างเครือข่ายสังคมสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้แก่

- โครงการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน
- โครงการบ้านเรือน ไร้สารเคมี

3. การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (Strength Community Action) โดยประชาชนต้องตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้แก่

- โครงการสานประเพณี สานใจผู้สูงอายุ
- โครงการรวมใจภักดิ์ รักสามัคคี

4. การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล (Develop Personal Skills) โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในการเน้นให้ประชาชนมีความรู้ตระหนัก การพัฒนาทักษะเกี่ยวกับสุขภาพ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ โดยมุ่งสู่พฤติกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพได้แก่

- โครงการออกกำลังกายลดความดันโลหิตสูง
- โครงการ กีฬา ห่างไกลยาเสพติด
- โครงการข้าวแคบสมุนไพร

5. การปรับเปลี่ยนบริการสาธารณสุข (Reorient Health Services) โดยส่งเสริมสุขภาพให้ชุมชนพึ่งตนเองในการส่งเสริมสุขภาพตนเองและป้องกันโรค การบริการด้านสุขภาพเน้นการป้องกัน ส่งเสริมมากกว่าการแก้ไข รักษา ได้แก่

- โครงการอสม.เยี่ยมบ้านด้านความดันโลหิตสูง
- โครงการ ตรวจสารเคมีในเลือดให้รู้ทันป้องกันโรค

อภิปรายผล

การวิจัย เรื่องการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพของชุมชนบ้านป่าปี หมู่ 17 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาประเด็นปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ค้นหาสาเหตุของปัญหา และกำหนดภาพลักษณ์ของชุมชนที่พึงปรารถนาและร่วมกันทำแผนปฏิบัติการเพื่อดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพจากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

กระบวนการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ

จากกิจกรรมกระบวนการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพผลการดำเนินการพบว่า ในด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพและไม่เอื้อต่อการเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ดังนี้ ชุมชนมีลักษณะโครงสร้างทางกายภาพที่ดี คือรอบๆชุมชนยังมีทุ่งนาและสวน การคมนาคมที่สะดวกสบาย ระหว่างสองข้างทางมีทัศนียภาพที่สวยงามตลอดระยะทางถนนที่ตัดผ่านชุมชน ภายในชุมชนสะอาดไม่มีเศษขยะ เนื่องจากทุกบ้านจะช่วยกันรักษาความสะอาดของบ้านตนเองและร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดหน้าบ้านของตนเอง มีร้านค้าซึ่งมีสินค้าครบครันใกล้เคียงกับร้านสะดวกซื้อในตัวเองมากถึง 2 แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านในชุมชนยังมีลานกีฬาสำหรับเยาวชนและผู้ที่มีสนใจพร้อมทั้งยังมีอุปกรณ์กีฬาที่ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลบ้านธิและหน่วยงานราชการต่างๆ ในด้านน้ำประปาของหมู่บ้านได้มีระบบการกรองน้ำที่ถูกลักษณะ ก่อนเข้าสู่ระบบการจ่ายน้ำไปยังผู้ใช้ อีกทั้งน้ำประปาหมู่บ้านยังเป็นน้ำประปาดื่มได้มีผู้บริการน้ำดื่มหยอดเหรียญที่ตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของหมู่บ้านพร้อมทั้งยังจำหน่ายน้ำให้คนในชุมชนในราคาที่ถูกลง

จากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ดังกล่าว ไม่ส่งผลกระทบต่อและเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนในชุมชนเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ เนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนชนบทและในการพัฒนาชุมชนในอดีตที่เน้นแต่การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ชุมชนมีความพร้อมที่จะดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ

สภาพแวดล้อมของชุมชนที่ไม่เอื้อต่อการเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพคือ ชุมชนมีการตั้งบ้านเรือนริมถนนมากเกินไป และรถที่วิ่งในชุมชนบางครั้งวิ่งด้วยความเร็วสูงจึงทำให้ไม่ปลอดภัย ทั้งผู้ใช้รถและคนที่อยู่ในชุมชน ประกอบกับรอบๆชุมชนเป็นทุ่งนาและสวน ทำให้มีการใช้สารเคมีในการเกษตรและคนในชุมชนยังไม่ตระหนักถึงผลกระทบที่มีต่อสุขภาพเท่าที่ควร ในด้านสังคม ชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีความเกื้อกูลกัน เวลามีกงานในหมู่บ้าน เช่นงานบวช งานมงคล งานศพ คนในชุมชนจะช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี และยังมีแรงจูงใจกันเหมือนลายสมัยก่อนแม้ว่าปัจจุบันจะมีจ้างแรงงานมากขึ้นการพัฒนาชุมชนยังคงให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี เช่น การพัฒนาชุมชนในการปรับปรุงภูมิทัศน์ข้างทาง การร่วมกันขจัดลูกน้ำยุง สอดคล้องกับการศึกษาของ (สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, 2541)

จากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม จากการศึกษาทบทวนอดีตและปัจจุบัน ค้นหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหาอย่างมีระบบ รวมทั้งร่วมกันมองอนาคตร่วมกันสามารถกำหนดภาพลักษณ์ และวิสัยทัศน์ “ชุมชนเข้มแข็ง อยู่อย่างพอเพียง อยู่ที่ไหน ไม่สุขใจ เหมือนบ้านป่าปี” ดังนั้นรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการที่จะเสริมพลังให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งการพึ่งตนเองในการดูแลสุขภาพ สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อขยายผลการสร้างพลังการมีส่วนร่วมในด้านสุขภาพ

ผลของกระบวนการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ

1. ด้านความรู้และความตระหนักถึงการสร้างเสริมสุขภาพตนเอง

ความรู้และความตระหนักในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและการพัฒนาทักษะส่วนบุคคล โดยชุมชนบ้านป่าปี อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ได้ตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติและในการบริหารจัดการของหมู่บ้านยังได้มีคณะทำงานกลุ่มๆ มากมายทั้งการรวมกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มทำข้าวแคบ กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ แต่ละกลุ่มมีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

การปรับเปลี่ยนบริการสาธารณสุข โดยส่งเสริมสุขภาพให้ชุมชนพึ่งตนเอง ในการส่งเสริมสุขภาพตนเองและป้องกันโรค การบริการด้านสุขภาพที่เน้นการป้องกัน ส่งเสริมมากกว่าการแก้ไข รักษา อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองด้านสุขภาพของชุมชน ทำให้ฐานรากของชุมชนเข้มแข็ง มีศักยภาพ มีความสามารถที่จะเลือกกำหนดแนวทางการจัดการ การพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งสามารถเลือกที่จะจัดระบบความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอกที่จะเข้ามาต่อยอดได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีอิสรภาพอย่างแท้จริง แบบแผนการเรียนรู้ จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้าน

การศึกษาและการพัฒนาของชุมชนเป็นการเรียนรู้ในรูปแบบของการประชุม ซึ่งมีทั้งการประชุมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การเรียนรู้ในรูปแบบของการศึกษาอย่างเป็นทางการ มีการกำหนดเป้าหมายและเนื้อหาในการศึกษาการเรียนรู้ ในรูปแบบของการทัศนศึกษาเยี่ยมชม เพื่อนำมาสรุปเปรียบเทียบหาแนวทางดำเนินกิจกรรม (ประมาณ ตันตฤกุล, 2538) และการศึกษา เรื่อง สถานภาพและบทบาทการส่งเสริมสุขภาพของภาคประชาชน มุ่งเน้นการศึกษาและการวิเคราะห์ สถานการณ์ปัจจุบันของการส่งเสริมสุขภาพในภาคประชาชน พบว่า ประชาชนไทยมีอายุคาดเฉลี่ย เมื่อแรกเกิดเพิ่มขึ้น และประชาชนไทยกำลังเผชิญหน้ากับโรคติดต่อและโรคไม่ติดต่อ กล้าชีวิตของคนไทยมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ประชาชนไทยบริโภคอาหารไทย แต่มีการบริโภคไขมันเพิ่มขึ้น และเส้นใยน้อยลง กิจกรรมในชีวิตประจำวันของคนไทยคือ ทำงานวันละ 8-9 ชั่วโมง นอนวันละ 6-8 ชั่วโมง วิธีการพักผ่อนคือ การชมโทรทัศน์ คนไทยมีการออกกำลังกายน้อย บางส่วนยังคงสูบบุหรี่และดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และคนไทยยังมีพฤติกรรมการใช้ยาด้วยตนเอง ในลักษณะ มากเกินจำเป็นและไม่เหมาะสม และในปัจจุบัน ประชาชนไทยมีความเครียดสูงขึ้น และยังขาดทักษะการเผชิญสถานการณ์และปัญหาชีวิตในสังคมแบบสมัยใหม่ และยังพบว่าประชาชนไทยให้ความสนใจสุขภาพเมื่อมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้น เมื่อพิจารณาด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า สิ่งแวดล้อมด้านสังคมและด้านกายภาพส่งผลต่อสุขภาพของคนไทยมากขึ้น สำหรับการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน ภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมและพัฒนาด้านสาธารณสุขมากกว่าสองทศวรรษ แต่เป็นการชักชวนให้มีส่วนร่วมตามการชี้แนะของบุคลากรสาธารณสุข อย่างไรก็ตาม องค์กรพัฒนาภาคเอกชน และองค์กรภาครัฐบางแห่งได้มีบทบาทส่งเสริมให้ชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม ตัดสินใจ ควบคุม และพัฒนาด้านสาธารณสุขของชุมชน และยังมีองค์กรชุมชนที่เคลื่อนไหวด้านการส่งเสริมสุขภาพ อีกด้วย

2. การปรับกระบวนการทัศนในเรื่องชุมชนส่งเสริมสุขภาพ

รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพที่ได้จากการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ไม่ได้เน้นเพียงมิติด้านสุขภาพเพียงด้านเดียว แต่ขอบเขตครอบคลุมทุกมิติของการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพของ “ออดตาวา” ทำให้ชุมชนปรับความคิดจากเดิมที่มองว่าการส่งเสริมสุขภาพเป็นเรื่องของสุขภาพ และสุขภาพเป็นเรื่องของการเจ็บป่วยที่ต้องพึ่งหมอฟันพยาบาล มาเป็นเรื่องของการพัฒนาตนเองและชุมชน ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความเข้าใจด้านความหมาย ความสำคัญและนำไปสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ชุมชนมีความเข้าใจตรงกัน ในเรื่องการนำไปสู่ชุมชนชุมชนส่งเสริมสุขภาพว่า ชุมชนจะต้องมีความเข้มแข็ง การสร้างชุมชนให้มีความร่วมมือ ความสามัคคี มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน “การพึ่งพาตนเอง มีความเสียสละต่อประโยชน์ส่วนรวม ที่สำคัญ

ชุมชนจะต้องทำให้เห็นเป็นแบบอย่างแล้วการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะตามมา” และการให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ข้อมูล โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ลักษณะทางประชากร สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ความเป็นมาและสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ทำให้ชุมชนรับรู้ข้อมูลสภาพความเป็นจริงของชุมชนตนเอง ส่งผลให้เกิดความตระหนักถึงผลกระทบต่อชุมชนและตนเอง และสามารถค้นหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา หาสาเหตุของปัญหา ได้ของคล้องกับข้อเท็จจริงและความต้องการของชุมชน (อ้างถึงใน สุรเกียรติ อาษานานุภาพ, 2541: 14)

3. การจัดทำแผนงาน/โครงการและดำเนินงาน เพื่อเป็นหมู่บ้านสร้างเสริมสุขภาพ

จากกิจกรรมกระบวนการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ทำให้ชุมชนสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และจากการศึกษาทบทวนอดีตปัจจุบัน และอนาคตมาค้นหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหาอย่างมีระบบ ตามที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ร่วมกันจัดทำ แผนงาน/โครงการ ชุมชนส่งเสริมสุขภาพขึ้น ซึ่งเกิดจากความต้องการ ความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันของคนในชุมชน อีกทั้งคนในชุมชนทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในแผนงาน/โครงการได้ และโครงการต่างๆที่ชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติได้ดังนี้ โครงการบ้านปลอดบุหรี่ โครงการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โครงการบ้านเรือนไร้สารเคมี โครงการสถานประเพณี สถานใจผู้สูงอายุ โครงการรวมใจรักดี รักสามัคคี โครงการออกกำลังกายลดความดันโลหิตสูง โครงการ กีฬา ห้างไกลยาเสพติด โครงการข้าวแควสมุนไพโรโครงการอสม.เยี่ยมบ้านด้านความดันโลหิตสูง และโครงการ ตรวจสอบสารเคมีในเลือดให้รู้ทันป้องกันโรคสอดคล้องกับการศึกษาของ อนุวัฒน์ ศุภกิจชุตติกุล และคณะ (2541)

ผลของการนำโครงการไปปฏิบัติ

จากการนำโครงการไปดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพนั้นได้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาและสอดคล้องกับแนวคิดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ 5 ข้อของ “กฎบัตรรอดตาย” อีกทั้งสามารถตอบสนองเงื่อนไขการพัฒนาชุมชนได้ตามศักยภาพ ดังนี้

1. การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (Build Health Public Policy) เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นให้ประชาชนทุกคนในชุมชนมีข้อตกลงร่วมกันในการที่จะปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนมีสุขภาพดีได้แก่ นโยบายการส่งเสริมให้ประชาชนออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ นโยบายต่อต้านยาเสพติด นโยบายการจัดระเบียบสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงจากอบายมุขต่างๆ เช่น โครงการบ้านปลอดบุหรี่ อันเป็นการช่วยพัฒนาพฤติกรรม สุขภาพที่เหมาะสมระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างกันในสังคมเพื่อจุดมุ่งหมายด้านสุขภาพ (Mediating) โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาเสริมพลังความเข้มแข็งและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพนั้น คนในชุมชนยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสุขภาพมากนักซึ่งนโยบายที่ร่วมกันกำหนดส่วนใหญ่จะเป็นนโยบายที่มาจากหน่วยงานภาครัฐและการชี้แจงและดำเนินงานคนในชุมชนยังไม่ค่อยเข้าใจและเห็นว่าการกำหนดนโยบายเป็นหน้าที่ของหน่วยงานด้านสาธารณสุขของภาครัฐแต่เพียงผู้เดียวซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกองสุขศึกษา (2546) ที่ได้วิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาชมรมสร้างสุขภาพใน 5 จังหวัด ที่พบว่า ผู้ริเริ่ม ผู้นำด้านสุขภาพส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นผู้ริเริ่มตามนโยบาย และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นแกนนำในด้านสุขภาพของชุมชน ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่า การดำเนินงานที่ผ่านมาประชาชนมักตกเป็นฝ่ายตั้งรับมาโดยตลอด จากกิจกรรมพัฒนาที่ผู้อื่นกำหนดมาให้จากภายนอกชุมชนแต่คาดหวังชุมชนต้องพัฒนาให้ได้ตามเกณฑ์ ซึ่งตนเองไม่ได้เป็นผู้ตั้ง เช่นเดียวกับการจัดการสุขภาพภาคประชาชน มักจะถูกกำหนดประเด็นที่เกี่ยวกับการดำเนินงานและการถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพมาจากส่วนกลาง แล้วผ่านมาทางกลไกเจ้าหน้าที่ของรัฐสู่ประชาชนเป็นรายกิจกรรมแต่ละเรื่องโดยที่อาจไม่สอดคล้องและไม่ตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจของประชาชน อีกทั้งยังขาดการอธิบายให้ประชาชนเข้าใจถึงแนวคิด ความเป็นมา ตลอดจนความเชื่อมโยงของเหตุและผลปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อและไม่เอื้อต่อสุขภาพดี แต่มักเป็นการถ่ายทอดตามภารกิจของกระทรวงสาธารณสุขที่ได้รับมอบหมายสั่งการมาเป็นทอดๆ จึงทำให้ประชาชนขาดทักษะในการวางแผนซึ่งถือว่าการเตรียมการและการมองไปข้างหน้า รวมทั้งขาดการให้คุณค่าและขาดความเชื่อมั่นต่อศักยภาพของตน ซึ่งคิดว่าสุขภาพเป็นเรื่องของบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเท่านั้น ตนเองไม่มีความรู้ความสามารถที่จะจัดการกับชีวิตและสุขภาพของตนเองได้

ดังนั้นคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องรับทราบถึงความรับผิดชอบที่ต้องมีส่วนร่วมกันในเรื่องของสุขภาพ และร่วมกันกำหนดนโยบาย ที่เป็นนโยบายสาธารณะของชุมชนที่คำนึงถึงเรื่องสุขภาพเป็นสำคัญ จึงจะสามารถดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพได้

2. สร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ (Create Supportive Environment) โดยมีเป้าหมายชุมชนสร้างปัจจัยสนับสนุนที่จะนำไปสู่การมีสุขภาพดีของประชาชน โดยการสร้างเครือข่ายสังคมสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้แก่

โครงการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลก่อให้เกิดผลเสียมากมาย เช่น เกิดความสกปรกรังสีรังขาดความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง เป็นบ่อเกิดแห่งโรคภัยไข้เจ็บทั้งแก่คนและสัตว์ เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม เกิดอากาศเป็นพิษ มีส่วนก่อให้เกิดอหิวาต์และเกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนที่เกี่ยวข้องหรืออยู่ใกล้เคียง นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การลงทุน และอาจต้อง

เกิดความสูญเสียในด้านการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยหรือผู้ประสบภัยอันเกี่ยวเนื่องมาจากปัญหามูลฝอยและสิ่งปฏิกูลได้ เกิดผลกระทบทางสังคมทำให้ประชาชนมีสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีจะเกิดนิสัยเคยชินกับความสกปรกกรงรังขาดความเป็นระเบียบขาดจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการช่วยแก้ปัญหาของส่วนรวม

โครงการบ้านเรือนไร้สารเคมี จากข้อมูลพบว่า ประชาชนในพื้นที่ ยังคงมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งในการนำมาใช้นั้นได้มีการใช้อย่างไม่ถูกต้องเช่นการเก็บสารเคมีที่ใช้ไม่หมดและยังส่งผลกระทบต่อบุคคลที่ไม่ได้ใช้สารเคมีแต่ได้อาศัยอยู่ในบริเวณที่มีการใช้สารเคมีจึงทำให้มีผลกระทบต่อด้านสุขภาพโดยตรงดังนั้นทางคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของสุขภาพประชาชนบ้านป่าปี หมู่ที่ 17 ตำบลบ้านธิ จังหวัดลำพูน จึงได้จัดทำกิจกรรมการให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการเก็บสารเคมีเกษตรต่างๆให้ปลอดภัยต่อผู้ที่อยู่อาศัยในบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครัวเรือนที่มีเด็กเล็ก

จากการศึกษา ในด้านการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพของคนในชุมชนกับการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ นั้นยังต้องมีปัจจัยต่างๆเพิ่มขึ้นทั้งในด้านความร่วมมือของคนในชุมชน และพบว่าในชุมชนดังกล่าวยังไม่สามารถที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพได้เนื่องจากในการดำเนินการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพจำเป็นต้องทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นความเคยชินหรือจนเป็นนิสัย แต่คนในชุมชนจะไม่ทำอย่างต่อเนื่องหากไม่มีการกระตุ้นจากกลุ่มผู้นำหรือหากมีงานอื่นที่ต้องทำอย่างเร่งด่วนคนในชุมชนก็จะละเลยหรือลืมที่จะทำในสิ่งนั้นซึ่งสอดคล้องกับดัชนีชี้วัดการส่งเสริมสุขภาพตามนโยบายสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เรื่องสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพของประชาชน

1. ชุมชนมีการลดปัจจัยเสี่ยงโดยการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ สังคม จิตวิทยาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ความปลอดภัยในทรัพย์สินที่อยู่อาศัย การบริโภค อุปโภค ตลอดจนสถานที่พักผ่อน สวนสาธารณะ และจัก โอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตจากการทำงาน

2. ชุมชนสร้างปัจจัยสนับสนุนที่จะนำไปสู่การมีสุขภาพดีของประชาชนโดยการสร้างเครือข่ายสังคมสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ดังนั้นจากโครงการกำจัดขยะมูลฝอยในชุมชนและโครงการบ้านเรือนไร้สารเคมีเป็นเพียงการดำเนินงานส่วนหนึ่งในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพของคนในชุมชน ทางผู้วิจัยเห็นว่าโครงการดังกล่าวเป็น โครงที่เอื้อต่อการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ เพื่อเป็นการที่จะเริ่มต้นในการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพหากคนในชุมชนเห็นความสำคัญในเรื่องสุขภาพจะมีการดำเนินโครงการต่ออย่างเป็นทางการ

3. การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (Strength Community Action) โดยประชาชนต้องตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้แก่

โครงการสานประเพณี สานใจผู้สูงอายุ ประชาชนในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้างร่วมมือใน กิจกรรม สร้างความร่วมมือร่วมใจของคนในท้องถิ่น ให้ได้มีความสนุกสนาน รื่นเริง สร้างบุญ สร้างกุศล รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และร่วมแสดงความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ประชาชนบ้านป่าปี หมู่ที่ 17 ได้ตระหนักถึงความสำคัญของประเพณีดังกล่าวจึงได้ร่วมสืบสานประเพณีรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุในเทศกาลสงกรานต์ โดยร่วมกันจัดพิธีรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุขึ้นเพื่อส่งเสริมการแสดงออกถึงความกตัญญูทวาทิ และความสมัคปรมาณสามัคคีภายในหมู่บ้าน ประเพณีการดำหัวเป็นประเพณีที่คิงาม บรรยากาศ ชุ่มชื่นด้วยการรดน้ำซึ่งกันและผู้น้อยมีความกตัญญูต่อผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ให้ภัยแก่ผู้น้อยรวมทั้งให้อุชนรุ่นหลังได้ร่วมกันสืบทอดประเพณีอันดีงามนี้สืบไป

โครงการ รวมใจภักดี รักสามัคคี เพื่อเป็นการปลูกฝังค่านิยมและเจตคติที่ถูกต้องตลอดจนการจัดการกับพฤติกรรมเสี่ยง โดยการเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชน รวมถึงการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนกล้าแสดงความคิดเห็น และแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาตนเองของเด็กและเยาวชน นำไปสู่การพัฒนาและร่วมดูแลคนในชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน

ในการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยชุมชนนั้นชุมชนจะต้องมีการจัดการและคนในชุมชนมีความเห็นตรงกันและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชน จากการศึกษาวิจัยพบว่าชุมชนยังปัจจัยทั้งที่เอื้อต่อการเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพคือ

1. คนในชุมชนที่มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมในการที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและคำนึงถึงสุขภาพเป็นสำคัญเห็นได้จาก การให้ความร่วมมือของคนในชุมชนในการจัดโครงการงานศพปลอดการพนันของหน่วยงานในท้องถิ่น

2. ลักษณะผู้นำชุมชน การมีมนุษยสัมพันธ์ มีวิสัยทัศน์ เป็นนักพัฒนา มีความตั้งใจ มีความพร้อมทั้งด้านคุณวุฒิ เป็นที่ยอมรับ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต มีหลักในการบริหารไม่แบ่ง พรรคแบ่งพวก

3. ลักษณะทางการเมือง ประชาชนให้ความสนใจ และมีส่วนร่วมในการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน (2543) ได้วิจัยเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคมสุขภาพ ที่พบว่าชุมชนที่กำลังพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งมีปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการพัฒนาที่สำคัญคือ (1) ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการจะมีบทบาทในการจัดการเรื่องต่างๆ ในชุมชนมากกว่าผู้นำ

ตามธรรมชาติ (2) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนที่มีการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนมาก จะแก้ไขปัญหาต่างๆและประสบความสำเร็จมากกว่าชุมชนที่มีการมีส่วนร่วมของสมาชิกน้อย (3) การสื่อสารของชุมชน โดยส่วนใหญ่แล้วชุมชนจะมีวิธีการสื่อสารของตนเองและดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การสื่อสารในงานบุญ งานวัด และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และ(4) ทูตทางสังคมอื่นๆ

สรุปได้ว่าชุมชนมีปัจจัยหลายอย่าง อาทิเช่น ด้านศักยภาพของผู้นำชุมชน การให้ความร่วมมือของคนในชุมชน ลักษณะทางการเมืองการปกครอง การให้ความสนใจของคนในชุมชนในเรื่องต่างๆที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้า ที่จะเอื้อต่อการเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพและจะสามารถดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพได้

4. การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล (Develop Personal Skills) โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในการเน้นให้ประชาชนมีความรู้ตระหนัก การพัฒนาทักษะเกี่ยวกับสุขภาพ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ โดยมุ่งสู่พฤติกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพได้แก่

โครงการออกกำลังกายลดความดันโลหิตสูงผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะออกกำลังกายโดยการปั่นจักรยานและจะรวมกลุ่มกันตามแต่ละคนมีเวลาว่างที่จะออกกำลังกาย ทางทีมผู้วิจัยได้แนะนำและสนับสนุนการออกกำลังกายโดยการปั่นจักรยานเพื่อลดความดันโลหิตและลดอัตราเสี่ยงต่อการเป็นโรคความดันโลหิตสูง โดยกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวจะรวมกลุ่มกันปั่นจักรยานทุกวัน เวลาประมาณ 5 โมงเย็น

โครงการ กีฬา ห่างไกลยาเสพติด สังคมหรือชุมชนจึงมุ่งเน้นที่จะแก้ไขปัญหาเสพติดให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยการจัดตั้งชมรมกีฬาฟุตบอลของหมู่บ้านอีกสถานที่ฝึกซ้อมนั้นทางหมู่บ้านได้ใช้สถานที่สำคัญทางศาสนาของหมู่บ้านซึ่งทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้เขียนโครงการเพื่อจัดสร้างลานกีฬาไว้ในบริเวณโบสถ์ของศาสนาคริสต์อีกทั้งยังได้รับความอนุเคราะห์จากผู้นำทางศาสนาหรือศิษยาภิบาลของคริสตจักรสุริธรรมบ้านธิเป็นผู้ฝึกซ้อมและหัวหน้าชมรมเองจะได้นำนักกีฬาดังกล่าวไปแข่งขันในที่ต่างๆ

ดังนั้นการที่เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์อีกทั้งยังได้สร้างความรู้ภาคภูมิใจต่อตนเองและครอบครัวซึ่งเป็นแนวทางในการป้องกันให้ห่างไกลจากยาเสพติดต่อไป

โครงการข้าวแคบสมุนไพร ปัจจุบันได้มีการผลิตข้าวแคบกันหลายกลุ่มใน บ้านป่าปี หมู่ที่ 17 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน และจะทำขายกันตลอดทั้งปี มีทั้งแบบปิ้งสำเร็จรูปและแบบนำไปปิ้งเอง ซึ่งแต่ละกลุ่มจะผลิตได้วันละประมาณ 3,000-5,000 แผ่นต่อวันแต่จะเป็นข้าวแคบแบบดั้งเดิมที่โรยงาดำเหมือนกันทุกกลุ่ม

ทางกลุ่มแม่บ้านป่าปี่หมู่ที่ 17 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จึงได้จัดตั้งกลุ่มข้าวแคบขึ้นและได้นำสมุนไพรที่ให้สีต่างๆมาผสม ทำให้ข้าวแคบมีสีสวยงามนำรับประทานมากขึ้น จนกลายมาเป็นสินค้า OTOP ตำบลบ้านธิ ซึ่งมีอยู่ 2 ชื่อคือข้าวแคบบ้านป่าปี่ (จะเป็นสูตรดั้งเดิมใส่เงาะดำ) และข้าวแคบสมุนไพร (จะสีสันทที่ใช้สมุนไพรธรรมชาติเช่น สีเขียวจากใบเตย สีม่วงจากดอกอัญชัน สีเหลืองจากขมิ้น สีชมพูจากปูนแดง และโรยงาขาวงาดำ)

คนในชุมชนจะได้รับข้อมูลเรื่องสุขภาพจากสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สิ่งพิมพ์ต่างๆ และการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่เมื่อไปใช้บริการที่โรงพยาบาล และบางส่วนจากการที่เด็กได้รับข้อมูลข่าวสารจากที่โรงเรียนแล้วนำกลับไปพูดคุยให้ทางบ้านฟัง และคนในชุมชนเห็นความสำคัญการดูแลสุขภาพและบางครั้งยังเป็นเรื่องที่เคยประสบด้วยตนเอง จึงเห็นว่าเรื่องสุขภาพสำคัญที่สำคัญและเห็นว่าการป้องกันย่อมดีกว่าการรักษา ถ้าหากจากการป้องกันและการดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยแล้วอาจจะหายช้าจะทำให้เสียงานขาดรายได้ และที่สำคัญชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพ การดูแลรักษาสุขภาพของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามคนในชุมชนยังทำให้มีภาวะเสี่ยงต่อการเป็นโรคเฉียบพลัน โรคเรื้อรังกันเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากชาวบ้านเพิ่งเริ่มเห็นความสำคัญในเรื่องสุขภาพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุจนาถ อรรถสิทธิ์ ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพภาคประชาชน พบว่าประชาชนยังให้ความสำคัญกับสุขภาพน้อย นอกจากนี้ คนในชุมชนเห็นว่าการดูแลสุขภาพเป็นเรื่องยุ่งยาก ส่วนหนึ่งยังไม่เข้าใจในเรื่องสุขภาพและคิดว่าเป็นหน้าที่ของหมอ พยาบาลที่ต้องดูแลสุขภาพและดัชนีชี้วัดการส่งเสริมสุขภาพตามนโยบายสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ในเรื่องการพัฒนาทักษะส่วนบุคคล โดยจัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ และพัฒนาทักษะชีวิต

สรุปคนในชุมชนได้เห็นความสำคัญด้านสุขภาพและยังมีทักษะในการนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ในเรื่องของการกินอยู่ในชีวิตประจำวัน การออกกำลังกาย การพัฒนาทักษะในเรื่องการรณรงค์ การจัดตั้งชมรมจนเกิดเป็นแนวทางที่เป็นรูปธรรมและมีคนในชุมชนอื่นให้ความสนใจอีกด้วย ดังนั้นในด้านทักษะส่วนบุคคลด้านสุขภาพจึงเอื้อต่อการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ

5. การปรับเปลี่ยนบริการสาธารณสุข (Reorient Health Services) โดยส่งเสริมสุขภาพให้ชุมชนพึ่งตนเองในการส่งเสริมสุขภาพตนเองและป้องกันโรค การบริการด้านสุขภาพเน้นการป้องกัน ส่งเสริมมากกว่าการแก้ไข รักษา ได้แก่

โครงการ อสม. เข็มบ้านด้านความดันโลหิตสูง จากสถานการณ์โรคความดันโลหิตสูงเพิ่มขึ้นในพื้นที่ และบทบาทสำคัญคือ อสม. ที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลเชิงรุก แต่ปัจจุบันพบว่า อสม. มีการปรับเปลี่ยนบทบาททำให้มีการบริการเชิงรุกน้อยลง การยอมรับของประชาชน

ลดลง จึงเห็นความสำคัญของ อสม.มาดำเนินงานเชิงรุกอีกครั้ง โดยการพัฒนาศักยภาพการเยี่ยมบ้าน เพื่อให้เกิดความมั่นใจ และยอมรับของประชาชนและจะสามารถเข้าบริการได้ครอบคลุมประชากรกลุ่มเสี่ยงได้ ในภาระที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขลดลง

โครงการ ตรวจสอบสารเคมีในเลือดให้รู้ทันป้องกันโรค จากข้อมูลดังกล่าว ประชาชนในพื้นที่ ยังคงมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งในการนำมาใช้นั้นได้มีการใช้อย่างไม่ถูกต้องและยังส่งผลกระทบต่อบุคคลที่ไม่ได้ใช้สารเคมีแต่อาศัยอยู่ในบริเวณที่มีการใช้สารเคมีจึงทำให้มีผลกระทบกับด้านสุขภาพโดยตรงดังนั้นทางคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของสุขภาพประชาชนบ้านป่าปี หมู่ที่17 ต.บ้านธิ จ.ลำพูน จึงได้จัดทำโครงการสำรวจสารเคมีตกค้างในเลือดของประชาชน ขึ้นเพื่อให้ประชาชนบ้านป่าปี หมู่ที่17 ตำบลบ้านธิ จังหวัดลำพูนได้รับการตรวจสุขภาพและเจาะเลือดเพื่อดูว่ามีปริมาณสารเคมีตกค้างในกระแสเลือดอยู่ในระดับใดเพื่อทำการเฝ้าระวังต่อไป

จากการที่อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) ของหมู่บ้าน ได้ร่วมกันดำเนินโครงการ อสม.เยี่ยมบ้านด้านความดันโลหิตสูงขึ้น ทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงผลกระทบต่อสุขภาพเกี่ยวกับโรคความดันโลหิตสูงเพิ่มขึ้นและยังให้ความร่วมมือกับทางอสม.เพื่อช่วยกันในการดูแลและป้องกันโรคความดันโลหิตสูง โดยการที่คนในชุมชนเองและเป็นผู้ที่รู้วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตนเองเป็นอย่างดี และหากกลุ่ม อสม. ในชุมชนได้รับการพัฒนาทักษะด้านต่างๆเพิ่มมากขึ้น ก็จะนำไปสู่ระบบการปรับเปลี่ยนในการรับบริการด้านสาธารณสุขจากที่เคยไปใช้บริการที่โรงพยาบาลประจำอำเภอเพียงอย่างเดียว เมื่อมีการเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อยหรือ เมื่อต้องการตรวจเช็คสุขภาพเบื้องต้นก็จะสามารถทำได้เองในชุมชนโดยไม่จำเป็นต้องเสียเวลาไปรอคิวนานๆที่โรงพยาบาล นอกจากนี้ยังได้มีการสำรวจภาวะอ้วนให้กับคนในชุมชนอีกด้วย จากก่อนหน้าที่คนในชุมชนคิดว่าอสม.ไม่มีความรู้พอที่จะมาดูแลและป้องกันโรคให้คนในชุมชน แต่ความคิดดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อคนในชุมชนรู้ว่า อสม. นั้นจะต้องได้รับการฝึกอบรมจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้ ในการตรวจเช็คสุขภาพเบื้องต้น ก่อนที่จะเข้ามารับหน้าที่ดังกล่าว

สรุป จากการเริ่มทำโครงการเพื่อปรับเปลี่ยนบริการด้านสาธารณสุข โดยที่อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) ของหมู่บ้าน ได้ร่วมกันดำเนิน โครงการ อสม. เยี่ยมบ้านด้านความดันโลหิตสูงขึ้นทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงผลกระทบต่อสุขภาพเกี่ยวกับโรคความดันโลหิตสูงเพิ่มขึ้นและยังให้ความร่วมมือกับทาง อสม. เพื่อช่วยกันในการดูแลและป้องกันโรคความดันโลหิตสูง โดยโครงการดังกล่าวเป็นการดำเนินโครงการที่เอื้อต่อสุขภาพของคนในชุมชนและจะสามารถดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพได้

กล่าวได้ว่า กลไกการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน ความร่วมมือของชุมชนในการร่วมคิด ร่วมทำ โดยมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมตัว คือ ปัจจัยภายในชุมชน และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐ ของหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่และกระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคม รวมทั้งความสามารถของผู้นำและสร้างเครือข่ายในการส่งเสริมสุขภาพการส่งเสริมสุขภาพที่ยั่งยืน เป็นการตอบสนองนโยบายสาธารณะทางด้านสุขภาพ โดยการนำนโยบายมาสร้างเป็นมาตรการขององค์กร เช่น นโยบายด้านการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ และสังคม ได้แก่ การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ในส่วนการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชนได้แก่ กิจกรรมพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการศึกษา ในการพัฒนาทักษะส่วนบุคคลนั้น มีการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่ม ได้เรียนรู้และปฏิบัติ ประการสุดท้ายในด้านการปรับเปลี่ยนระบบบริการด้านสุขภาพ มีการปรับมาให้บริการเชิงรุก เพื่อการป้องกันโรคมามากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณภาพ

สรุปได้ว่า จากการวิจัยการนำกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาใช้ในชุมชนบ้านป่าปี หมู่ที่ 17 ตำบลบ้านธิ จังหวัดลำพูน หากพิจารณาจากผลการดำเนินกิจกรรมจนได้จัดทำและนำโครงการไปปฏิบัติในรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพ เป็นรูปแบบของ การพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนการศึกษาวิจัยนี้เป็นเพียงแนวทางที่จะนำไปสู่ การดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งหากพิจารณาจากผลการดำเนินงานใน โครงการต่างๆ พบว่ามีโครงการที่เป็นโครงการต่อเนื่อง ได้แก่โครงการออกกำลังกายลดความดันโลหิตสูง โครงการกีฬาห่างไกลยาเสพติด โครงการข้าวแคบสมุนไพร โครงการรวมใจภักดิ์ รักสามัคคี และโครงการอสม.เยี่ยมบ้านด้านความดันโลหิตสูง โครงการดังกล่าวเป็นแนวคิดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพตาม “กฎบัตรออกตาวา” ซึ่งมีทั้งหมด 5 ข้อ แต่ในจำนวนโครงการที่เป็นกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพที่เกิดเป็นกิจกรรมต่อเนื่องนั้นยังดำเนินการไม่ครบทั้ง 5 ข้อ ดังนั้นจะต้องอาศัยเวลา เพื่อให้ชุมชนปรับตัวเกิดการเรียนรู้ที่ละน้อย ๆ และต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน จนสามารถนำไปปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมสังคมไทย ภาครัฐฯ จะเป็นผู้คิดและกำหนดกิจกรรมการพัฒนาหรือแผนการดำเนินงาน โครงการต่าง ๆ มาโดยตลอด โดยภาคประชาชนเป็นรับแนวคิดและปฏิบัติตามจนเป็นนิสัย และการพัฒนาสุขภาพและคุณภาพชีวิตควรส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีส่วนร่วมโดยใช้เวทีประชาคมเพื่อสร้างความร่วมมือร่วมใจ สร้างกระแสการมีส่วนร่วมคิด ร่วมรับผิดชอบของชุมชนด้วยตนเอง

ข้อดีและข้อดีของกระบวนการ F.S.C. ที่พบในการวิจัย

ข้อดี

1. กระบวนการ F.S.C. สามารถทำให้คนในชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหา การเชื่อมโยงปัญหา กับ สภาพการปัจจุบัน และการมองอนาคต
2. จากกระบวนการ F.S.C. ทำให้คนในชุมชนสามารถกำหนดแผนงานหรือโครงการเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนได้
3. กระบวนการ F.S.C. เป็นกระบวนการที่สามารถสร้างความสามัคคี ความเข้มแข็งให้ชุมชนได้จากการมีส่วนร่วมของกระบวนการดังกล่าว
4. จากการเข้าร่วมในกิจกรรม ชุมชนจะสามารถนำแผนงานมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพของชุมชนได้
5. กระบวนการ F.S.C. ควรนำไปใช้กับคนในชุมชนเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทราบว่า กระบวนการดังกล่าวไม่เหมือนการประชุมทั่วไปที่เมื่อจบการประชุมยังสามารถนำไปใช้ในชุมชนได้ทุกโอกาส

ข้อด้อย

1. การนำกระบวนการ F.S.C. มาประยุกต์ใช้ จะต้องสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน เนื่องจากทุกขั้นตอนมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. กระบวนการ F.S.C. จะต้องอาศัยวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากต้องควบคุมเวลาในแต่ละขั้นตอนได้เป็นอย่างดี
3. กระบวนการ F.S.C. การนำกระบวนการ F.S.C. ไปใช้กับชุมชนต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก เนื่องจาก กระบวนการต่างๆต้องการ การมีส่วนร่วมคนในชุมชน ซึ่งค่าใช้จ่ายในเรื่องอุปกรณ์ วิทยากร อาหาร ต่างๆ จึงจำเป็นต้องบริการให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากผลการศึกษาพบว่า การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยประยุกต์ใช้กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน (F.S.C.) ทำให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์สถานการณ์สภาพปัญหา ทบทวนสถานการณ์ในอดีต เชื่อมโยงถึงปัจจุบัน และคาดการณ์สภาพปัญหาของชุมชนที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้น การใช้กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนควรมีลักษณะการเรียนรู้ต้องเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ใช้เวลาน้อย เริ่มทำในกลุ่มเล็กทำบ่อยและ กระจายให้ทั่วถึง ผู้นำกระบวนการเรียนรู้จะต้องทำความคุ้นเคยใกล้ชิดกับชุมชน มีความเป็นกันเองมีลักษณะเป็นมิตร

รวมทั้งการเรียนรู้ไม่ควรยึดรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งควรผสมผสานและประยุกต์ตามสถานการณ์แต่ ละชุมชน

2. จากผลการศึกษาโดยรูปแบบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ทำให้ชุมชน สามารถสร้างรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพที่มีลักษณะที่สอดคล้องกับความบริบทความเป็นอยู่ของ ชุมชน และครอบคลุมทุกมิติของการดำเนินชีวิต ดังนั้น รัฐฯ ควรส่งเสริมให้การสนับสนุน ชุมชน ได้เรียนรู้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อให้ปัจเจกบุคคล/ชุมชนสามารถ ค้นหา ประเด็นปัญหา สาเหตุและแนวทาง แก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ และสามารถนำไปประยุกต์ในการ ประกอบอาชีพ หรือการดำรงชีวิตประจำวันได้ ตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การกระจายอำนาจการปกครองให้องค์การบริหารท้องถิ่นส่วนตำบล มีหน้าที่รับ ผิดชอบในการบริหารและพัฒนาชุมชน เนื่องจากศักยภาพความพร้อมของแต่ละตำบลไม่เท่ากัน บางแห่งขาดประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้นหน่วยงานภาครัฐฯ ควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมสร้าง ความเข้มแข็ง โดยเฉพาะเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ การพัฒนาด้านสังคม และจิตใจ

4. จากผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชน มีกิจกรรมที่หลากหลายตามสภาพปัญหาของชุมชน และมีลักษณะที่การดำเนินงานแบบ บรูณาการ ตอบสนองปัญหาของชุมชน ดังนั้น รัฐฯ ควรขยายความคิดด้านการส่งเสริมสุขภาพ และ วิธีการทำงานด้านสุขภาพ ให้สอดคล้องครอบคลุมแบบบูรณาการไม่แยกส่วน และให้การ สนับสนุนกระตุ้นอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอเพื่อให้รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพสามารถนำไปใช้ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชน

5. จากการศึกษาพบว่า หากชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมดำเนิน ร่วมกันสามารถเกิดพลังในการพัฒนาชุมชนได้ ดังนั้น รัฐฯ ควรปรับวิธีคิดและวิธีปฏิบัติและให้เวลา ชุมชนปรับตัวปรับแนวคิดในการพึ่งตนเอง โดยมีภาครัฐฯ เป็นผู้ให้การชี้แนะ เสริมพลังและ ศักยภาพในการคิด และใกล้ชิดผลประโยชน์ในชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเพื่อกระจาย ผลประโยชน์ในการพัฒนาให้ทั่วถึง ยุติธรรมและเสมอภาค